

УДК 378.1 : 364 : 34

ПРОФІЛАКТИКА ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ ЗАСОБАМИ ІНФОРМАЦІЙНО-КОМУНІКАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА ПРОБЛЕМА

Л.О. Данильчук

кандидат педагогічних наук, доцент,
Кременецька обласна гуманітарно-педагогічна академія
імені Тараса Шевченка

У статті здійснено спробу розглянути соціальну профілактику торгівлі людьми засобами інформаційно-комунікаційних технологій саме як соціально-педагогічну проблему. Розуміння зазначеної проблеми окреслено через категорію «соціально-педагогічне» в теорії соціального пізнання, парадигми соціального виховання та концептуальні положення соціальної педагогіки.

Ключові слова: торгівля людьми, соціальна профілактика, соціально-педагогічна проблема.

Торгівля людьми – одна з найбільш гострих та резонансних проблем сучасного світу. Світу, де поряд із відкриттям нанотехнологій, як і тисячі років тому, торгують людьми, викрадають та продають дітей, примушують їх працювати у неможливих умовах. Жертвами сучасних форм рабства в усьому світі щорічно стають мільйони людей.

Соціально-політичні перетворення у країнах перехідного типу економіки, до яких належить і Україна, часто призводять до дегуманізації суспільства – спотворення гуманних установок у соціально-політичній сфері, знецінення реального життя людини, приниження прав, можливостей, інтересів особи; звуження умов, можливостей, які забезпечують розвиток і вдосконалення особи; ослаблення правових і політичних гарантій нормальної життєдіяльності і свобод людини, громадянина.

Відсутність правової обізнаності та захищеності наших громадян, які не мають належного рівня та умов життя, призводить до автоматичного включення їх у ситуації ризику потрапляння в тенета торговців людьми, нелегальної міграції, наркотрафіку, примусового донорства та ін.

Явище торгівлі людьми не залишає байдужих сучасних дослідників, у роботах яких започатковано розв'язання даної проблеми. А саме, вітчизняних: А. Алексєєва, О. Бандурка, М. Буряк, Ю. Галустян, М. Євсюкову, Л. Єрохіна, Т. Дорошок, Л. Ковальчук, К. Левченко, І. Трубавіну, О. Удалову, І. Шваб, О. Швед; зарубіжних: Б. Андреса, М. Дотрідж, Е. Пірсон та інших, які вивчають це питання та намагаються знайти шляхи подолання.

Енциклопедично окремі положення профілактики/соціальної профілактики торгівлі людьми та пов'язаних з ними понять представлено в довідковій літературі з соціальної педагогіки та соціальної роботи за редакцією Т. Алексєєнко, М. Головатого, І. Звереві, І. Калачові, Я. Каламінського, А. Левко, І. Козубовської, Л. Мардахаєва, І. Миговича, В. Оржеховської.

Загалом, вважаємо за необхідне зауважити таке: поняття «соціальна профілактика» представлено у соціально-педагогічній літературі певним доробком. Розвиток поняття відбувався як в теорії соціальної педагогіки, так і в соціальній роботі. Проблема торгівлі людьми, хоча і представлена низкою напрацювань, проте існує яскраво виражена потреба в систематизації знань теоретичного та практичного змісту. Інформаційно-комунікаційні технології практично не розглядалися у контексті профілактичної діяльності.

Останнє, насамперед, обумовлює необхідність розглянути соціальну профілактику торгівлі людьми засобами ІКТ як соціально-педагогічну проблему.

Наш науковий пошук засвідчив, що активне впровадження ідей соціальної профілактики в світі здійснювалося за підтримки Міжнародної Федерації соціальних працівників (IFSW), а в Україні – завдяки проекту «Соціальна освіта в Україні», який реалізовувався в кінці 90-х рр. ХХ ст. та діяльності Асоціації соціальних педагогів і соціальних працівників України, Ліги соціальних працівників України, які використовували цей термін. Вважаємо за необхідне зазначити: лише у Законі України «Про соціальну роботу з дітьми та молоддю» від 21 червня 2001 р. № 2558-III уперше офіційно визначено термін «соціальна профілактика» – як робота, спрямована на попередження аморальної, протиправної, іншої асоціальної поведінки дітей та

молоді, виявлення будь-якого негативного впливу на життя і здоров'я дітей та молоді та запобігання такому впливу [1]. Тлумачення терміна узгоджено з науковими школами і НДО, діяльність яких пов'язана з соціальною педагогікою та соціальною роботою та до сьогодні використовується у дослідженнях як одне із базових понять цих наукових галузей.

З метою отримання більш повного уявлення про соціальну профілактику торгівлі людьми засобами ІКТ як соціально-педагогічну проблему, традиційно будемо покликатися на хронологічний перебіг та роздуми вітчизняних і зарубіжних учених щодо зазначеної проблеми.

Як стверджує І. Зверева [2, с. 65], сферу соціально-педагогічних досліджень становить науково-практичний аналіз виховного потенціалу суспільства, напрями його актуалізації, визначення різних форм інтеграції суспільно-виховних зусиль, спрямованих на соціалізацію особистості.

Для розуміння зазначеної проблеми як соціально-педагогічної, звернімося до категорії «соціально-педагогічне» в теорії соціального пізнання. Як доводить О. Складар, поняття «соціально-педагогічне» є таким, що виникло нещодавно; асимілює в собі в знятому вигляді розмаїття уявлень про внутрішні механізми процесів соціально-історичного формування людини. Генеза поняття «соціально-педагогічне» сходить до давніх міфологічних форм пояснення походження людських якостей, властивостей, вмінь, здатностей, способів діяльності та взаємовідносин. Його історичний розвиток включає в себе процеси теоретичного осмислення діалектики природного та культурного, природженого та набутого, індивідуального та суспільного, несвідомого та свідомого, стихійного та організованого в процесах становлення діяльності [3, с. 10]. Тобто, проблема профілактики торгівлі людьми в соціально-педагогічному аспекті передбачає вивчення впливу різних факторів на розвиток людини з метою: щоб вона не скоювала цей злочин, а також, щоб не стала сама жертвою торгівлі людьми.

За міркуваннями О. Складарова [3, с. 12-13], поняття «соціально-педагогічне» виконує різноманітні функції в пізнавально-осмислювальних процесах:

- фіксує реальність існування системно організованих людиноформуючих матеріальних та духовних чинників, процесів (у контексті досліджуваної проблеми – знання і врахування чинників, етапів, подолання проблеми торгівлі людьми та факторів розвитку особистості) та наголошує на їхній антропостверджуючій, гуманізуючій спрямованості (онтологічна та гносеологічна функції) (у нашому дослідженні – пріоритет людського життя, її права, що зумовлюють необхідність соціального аспекту профілактики торгівлі людьми, а не тільки каральний аспект);

- синтезує значення більш вузьких понять: «соціалізація», «окультурення», «виховання», «самовиховання», «самоудосконалення» тощо (у нашій проблемі, передбачає соціально-педагогічну роботу щодо суспільства і особистості з профілактики торгівлі людьми; об'єднання зусиль суспільства й особистості щодо створення умов для розвитку людини);

- є концептом, який орієнтує аналіз процесів життєдіяльності, сприяє виокремленню в них людиноформуючих моментів (логіко-методологічна функція) (вимагає соціальну профілактику торгівлі людьми засобами ІКТ розглядати як: роботу з урахуванням факторів розвитку особистості та спрямовувати цю роботу на інтеграцію зусиль в інтересах життя і розвитку особистості, реалізації її права на життя і захист від експлуатації; як керування факторами соціалізації);

- об'єднує уявлення про механізми й закономірності розвитку людини (інтегративно-методологічна функція) (вимагає дослідження причин торгівлі людьми і причин потрапляння у ситуацію людьми разом із пошуком і реалізацією шляхів захисту і самозахисту у контексті соціальної профілактики);

- є орієнтиром у розумінні, роз'ясненні, тлумаченні сенсу, значенні, ролі історичних, соціокультурних чинників, явищ, подій у якості людиноформуючих детермінантів (інформаційно-культурна, світоглядна, комунікативна функції) (вимагає роз'яснення і широкої соціальної профілактики торгівлі людьми через інформування суспільства про цей злочин і його наслідки та формування суспільної й особистісної відповідальності за нього);

- слугує виділенню орієнтирів, методологічних настанов для комплексу людинознавчих, педагогічних, прикладних соціально-педагогічних дисциплін (методологічно-регулятивна, методологічно-нормативна функції) (у контексті нашої проблеми – необхідність окреслення методологічних орієнтирів дослідження);

- ефективно зараджує переосмисленню відомих раніше теоретичних та методологічних положень, аналізу нових соціокультурних, історичних чинників (у нашому випадку, як використати нові досягнення науки для профілактики, в т. ч. у соціальній профілактиці торгівлі людьми через засоби ІКТ);

- сприяє прирощенню нового знання та виявлення тенденцій майбутнього розвитку (евристична та прогностична функції) (виявлення і інформування населення про нові тенденції, чинники, фактори потрапляння у ситуацію торгівлі людьми з метою її профілактики).

У такому контексті соціальна педагогіка, реалізуючи інтегративну функцію, забезпечує інтеграцію наукових знань про соціальну профілактику торгівлі людьми засобами ІКТ.

Вагомими для підтвердження вищезазначеного є міркування І. Липського, який наголошує, що «Парадигми соціального виховання зумовлені парадигмами розвитку суспільства в той чи інший історичний проміжок розвитку конкретної держави, суспільства...»; «Сутність соціально-педагогічної парадигми соціального виховання полягає у визнанні триєдності соціально-виховних процесів, що відбуваються в різноманітних соціально-педагогічних інститутах соціуму під впливом спеціально-організованої діяльності» [2, с. 60-65]. Це процеси соціального розвитку особистості, це процеси включення людини в соціум і її супроводу, це процеси педагогічно доцільного перетворення цього соціуму. Надалі робиться узагальнення про те, що соціально-педагогічна парадигма соціального виховання передбачає комплексування виховних впливів на людину й середовище її проживання; надання цим впливам несуперечливого характеру та позитивної спрямованості; створення необхідних умов, що забезпечують гуманістичний зміст процесу розвитку особистості й удосконалення в цьому напрямку соціального середовища. Відтак, за таких обставин, дослідників цікавлять соціально-виховні можливості суспільства щодо профілактики торгівлі людьми для впливу на конкретну особистість, оскільки традиційно, профілактика торгівлі людьми розглядається в контексті профілактики злочинів.

І. Зверева зазначає [2, с. 65], що важливим аспектом соціальної педагогіки виступає керування обставинами, які безпосередньо чи опосередковано впливають на вихованців, поєднання цих обставин в оптимальну систему, що забезпечує суспільству необхідний виховний ефект. За умов вищезазначеного, проблема соціальної профілактики торгівлі людьми засобами ІКТ повинна розглядатися в напрямках вивчення причин цього явища в нашому суспільстві, а також через керування обставинами та факторами розвитку особистості, узгодження їх в інтересах людини через спеціальну соціально-педагогічну систему роботи, яка забезпечить неможливість існування негативного явища в суспільстві й неможливість потрапляння людей в ситуацію торгівлі людьми через власну компетентність і свідомість.

Покликаючись на положення обґрунтовані І. Зверевою, І. Липським та О. Скляровим, соціальну профілактику торгівлі людьми засобами ІКТ розглядаємо як один із можливих напрямів соціально-педагогічної діяльності у контексті соціального виховання особистості, з метою розвитку активних стратегій поведінки та для підвищення потенціалу особистісних ресурсів, що допомагають подолати проблему.

Отже, здійснений науковий пошук дає підстави зробити певні узагальнення:

1. Обрана проблема є багатоаспектною, у т. ч. й соціально-педагогічною, має складний характер і об'єднує цілу низку відносно самостійних наукових напрямів, які в сукупності дають змогу скласти цілісне уявлення про шляхи вирішення проблеми соціальної профілактики торгівлі людьми засобами ІКТ.

2. Соціально-педагогічний контекст досліджуваної проблеми полягає в розумінні цінності людського життя; в організації системної форми людської активності, у процесі якої відбуватимуться зміни й перетворення людини та людських мас у прагненні олюднення, окультурення та соціалізації; в необхідності реалізації соціально-профілактичних заходів (інформуванні) суспільства про проблему торгівлі людьми та її наслідки як для кожної особистості так і для злочинців.

Відтак, наразі залишаються не розробленими шляхи соціально-педагогічного розв'язання проблеми, оскільки торгівля людьми розглядається науковцями, переважно як проблема боротьби зі злочинністю, вирішення якої полягає в застосуванні кримінального покарання у поєднанні з соціальною профілактикою усіма можливими засобами.

2. Енциклопедія для фахівців соціальної сфери. / За заг. ред. проф. І. Д. Звереві. – Київ, Сімферополь, Універсум, 2013. – 536 с.
3. Складов О. П. Поняття «соціально-педагогічне» в категоріальному апараті соціального пізнання : автореф. дис. ... канд. філос. наук: 09.00.03 / О. П. Складов. – К., Ін-т філософії, 2000. – 23 с.

Данильчук Л. А. Социальная профилактика торговли людьми средствами информационно-коммуникационных технологий как социально-педагогическая проблема.

В статье предпринята попытка рассмотреть социальную профилактику торговли людьми средствами информационно-коммуникационных технологий именно как социально-педагогическую проблему. Понимание указанной проблемы очерчено через категорию «социально-педагогическое» в теории социального познания, парадигмы социального воспитания и концептуальные положения социальной педагогики.

Ключевые слова: торговля людьми, социальная профилактика, социально-педагогическая проблема.

Danylchuk L. O. Prevention of Human Trafficking through Information and Communication Technologies as a Social and Pedagogical Problem.

The article makes an attempt to consider the social prevention of human trafficking by means of information and communication technologies as a social and pedagogical problem. The understanding of this problem as a socio-pedagogical one is outlined in the category of «socio-pedagogical» and in the theory of social cognition, the paradigms of social education and the conceptual provisions of social pedagogy.

Key words: human trafficking, social prevention, social and pedagogical problem.

Рецензент: доктор педагогічних наук, професор Цокур О.С.